

INTRODUCCIÓ

Pedagogies i tradicions religioses i culturals.
Presentació
Pedagogies and cultural and religious traditions.
An introduction

Ángel C. Moreu
amoreu@ub.edu
Universitat de Barcelona (Espanya)

Data de recepció de l'original: gener de 2014

Data d'acceptació: març de 2014

A deu anys del fracàs de l'intent d'aprovació d'un projecte de Constitució europea, sembla oportú recordar alguns dels debats que es van plantejar al voltant de la pretensió de negar les arrels cristianes de la cultura europea. Aquest fet exemplifica i descriu bastant bé la realitat de l'actual corrent cultural secularitzador, i les seves propostes de reduir la religió a l'àmbit privat de l'existència humana, mitjançant anàlisis que parlen de presència residual d'un passat que cal superar, o del perill d'enfrontaments i violència en un context cada vegada més multicultural. Per contra, hi ha qui pensa que la secularització i la seva proposta axiològica basada en valors com la llibertat, la solidaritat, la igualtat, la tolerància, etc., facilita el diàleg intercultural i el diàleg interreligiós en el desitjable camí de l'ecumenisme i la transculturalitat. Sigui com sigui, la religió ha estat sempre qüestionada des del pensament secular per la seva vocació socialitzadora i per la seva influència en el procés de la civilització humana; podem pensar en Lucreci i sant Agustí, o, més recentment, en Max

Weber i Norbert Elias, i fins i tot, a un nivell més general, en la problemàtica relació que ha mantingut i manté la filosofia amb la teologia.

D'altra banda, pensar l'educació a la llum de les tradicions religioses i culturals requereix una amplitud de la mirada que abasti un espai interdisciplinari, obert a la reflexió filosòfica i antropològica, sociològica i política, geogràfica i històrica. La religió i l'educació, considerades en sentit ampli i en les seves diferents manifestacions teòriques i doctrinàries, cerquen, entre altres finalitats, la vertebració o la conducció de l'espiritualitat humana, tot configurant un corpus de referències filosòfiques (teològiques) i pedagògiques; la religió i l'educació intenten influir en els costums mitjançant taules de manaments ètics i configuracions axiològiques; la religió i l'educació incideixen en la socialització de les persones dins la família i la comunitat tot conformant una estructura eclesial, moltes vegades amb un veritable poder polític; la religió i l'educació es fan presents en totes les cultures mitjançant sistemes educatius, mistagògies i rituals; nogensmenys, la religió i l'educació intervenen en el procés de civilització tant a Orient com a Occident. Aquesta enumeració d'urgència, que podria haver estat expressada en passat, apareix redactada en present perquè és indicativa de la realitat actual de les grans tradicions religioses que avui, com ahir, continuen formant part de la identitat cultural dels pobles, nodreixen la vida espiritual dels seus habitants, i pateixen les dificultats de l'acomodació a una realitat sempre canviant. I és que les tradicions, tant a Orient com a Occident, certifiquen que la cerca incansable de la veritat, o, com diu George Steiner, la nostàlgia de l'absolut, sembla una actitud consubstancial a l'existència humana.

Doncs, de tot això i més tracta el nostre monogràfic. La situació de les relacions entre la religió i l'educació en un món sacsejat pels discursos de la postmodernitat, la globalització i la revolució tecnològica, descobreix i configura una cruïlla interessant per reflexionar sobre el tema que ens ocupa. Així, les cinc aportacions que signen els deu autors participants en el monogràfic, aporten estudis i investigacions sobre les relacions que s'estableixen entre pedagogia i religió en el marc de la tradició judeocristiana, la tradició islàmica, les ètiques orientals i la mistagògia d'alguns dels *mistici maiori*, entre altres. No dubtem que aquests articles, per la seva qualitat i per l'oportunitat del moment en el qual han estat presentats, seran ben rebuts i mereixeran el reconeixement de la comunitat científica de l'especialitat.

S'obre el monogràfic amb un article signat pels professors de la Universitat de Barcelona Raquel de la Arada Acebes, Conrad Vilanou Torrano i Antonieta Carreño Aguilar, on es reflexiona sobre el vessant pedagògic del cristianisme

en contraposició a la tradició de l'hel·lenisme, a partir d'una anàlisi interpretativa de la filosofia de l'educació de Joaquim Xirau i Octavi Fullat. Un marc semblant permet als autors seguir la figura del Crist-Pedagog segons apareix a l'Evangelí joànic i el *Pedagog* de Climent d'Alexandria. Es tracta sobre el Crist fet home, que confereix a la pedagogia cristiana una dimensió inequívocament personalista; i es remarca la influència que es desprèn del fet que el cristianisme proclamí que Déu és amor, amb la qual cosa la pedagogia cristiana ensenya a estimar tot distingint entre *eros* i *caritas*. Aquesta dimensió amorosa, segons parer dels autors, s'ha convertit en un dels pilars de la pedagogia contemporània, en enfortir la idea de comunitat. En la conclusió de l'article es defensa el paper de la narrativa cristiana en l'articulació i la canalització de la via pedagògica d'Occident.

El professor Francesc Xavier Marín i Torné, expert professional en cultura, civilització i religió islàmiques, professor dels Instituts Superiors de Ciències de la Religió de Barcelona i Vic, i membre del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa de la Generalitat de Catalunya, presenta un article sobre la tradició i l'actualitat de les escoles islàmiques o alcoràniques, també conegudes com a madrasses, les quals s'han dedicat sempre i bàsicament a l'estudi de l'Alcorà. La madrassa es concep a si mateixa com a garant de la memòria cultural del món islàmic i de la identitat dels musulmans. A l'article es planteja el dilema al qual s'enfronten aquestes institucions educatives davant els canvis que han experimentat les societats contemporànies: o bé han de continuar impartint un ensenyament que és tradicional des de tots els punts de vista, o bé, per contra, han d'introduir profundes modificacions que assegurin la formació dels seus alumnes per viure en un món global.

Per la seva part, els professors Héctor Salinas Fuentes i Miguel Amorós Hernández aporten un article en el qual aprofundeixen en una tesi segons la qual tant al món clàssic com a la tradició cristiana la qüestió clau sempre va ser la proposta d'un gènere de vida determinat, és a dir, totes dues cultures proposaven una manera de viure que apuntava al cultiu de cadascú. És en aquest sentit –afirmen– que l'educació i la religió coincideixen en els seus propòsits formadors: tant la religió com la filosofia, i, en conseqüència, també l'educació, representen models de vides a cultivar. Per aconseguir aquest objectiu, els autors fan servir els esquemes d'interpretació cultural de Raimon Panikkar, i, amb el suport de les seves tesis, juguen amb la representació de les figures metafòriques de l'aigua, de la sang i de la llum, que Panikkar proposa com a similis dels períodes de la religiositat occidental. Segons aquest esquema, l'ai-

gua identificaria el període primordial, la sang, el període antropocèntric, i la llum, el moment de la participació mística.

Si la referència a R. Panikkar en l'article de Salinas i Amorós crea en els possibles lectors una atmosfera d'interculturalitat entre Orient i Occident, el treball que segueix al monogràfic, signat pels professors Xavier Laudo Castillo, Albert Esteruelas Teixidó i Jordi García Farrero, s'endinsa de ple en la filosofia oriental de Lao Zi, autor del clàssic xinès *Tao Te Ching*. Afirment els autors que el seu article pretén escatir les idees pedagògiques que es troben disponibles en l'antiga tradició del taoisme xinès, a través de la seva literatura canònica, per tal de perfilar-ne l'ideal pedagògic i normatiu. A banda de l'interès pel coneixement teòric de la doctrina taoista, l'article planteja la concreció d'un interès pràctic a conèixer aquest ideal pedagògic: millorar la comprensió de les actuals teories i pràctiques de pedagogia líquida i educació alternativa que inspiren les filosofies orientals.

Tanca el monogràfic el treball de la professora Júlia Yúfera Pérez, amb una proposta centrada en una anàlisi de la tradició mística ben original, no lligada necessàriament a la religió ni a la passivitat del quietisme. Per iniciar la seva reflexió, l'autora se situa a l'anomenat Siglo de Oro, quan es donà una confluència de figures místiques excepcionals que varen rebre l'herència d'un llegat espiritual i mistagògic d'arrels cristianes centrat en la vida contemplativa, el recolliment i una interioritat vivencial com a contrapunt a una teologia estructurada racionalment. És en aquest escenari que es presenta la pedagogia espiritual i la mistagògia de sant Joan de la Creu, fonamentada en la consideració que l'experiència mística és font de fecunditat moral i de transformació personal. De la mà del llegat santjoanista i d'altres pensadors a qui ha interpellat l'obra del místic avilès, l'autora presenta la mística i l'ètica com a dues expressions de la realització de l'ésser humà que només se sostenen, es legitimen i fonamenten des de l'existència del seu vincle, i que poden donar llum a una proposta d'experiència integral de vida per als nostres dies.